
НОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

УДК 378.016

О. І. Антонюк
доцент кафедри
цивільного права і процесу
Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
канд. юрид. наук, доцент

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ НА ЮРИДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ДОННУ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Відповідно до розробленого за результатами проведених експериментів з різними способами подання інформації професором Державного університету у штаті Огайо Едгаром Дейлом «конусу досвіду Дейла», людина запам'ятовує 90 % сказаного або написаного нею під час театралізованого виступу, імітації реальної діяльності та виконання реальної дії. У результаті таких дій людина здатна аналізувати, розробляти, створювати та оцінювати. Для порівняння: внаслідок читання людина запам'ятовує 10 %, внаслідок слухання – 20 %, в результаті чого здатна визначати, перелічувати, описувати та пояснювати. Отже, найбільш ефективними є інтерактивні методики навчання.

З метою запровадження різних форм інтерактивного навчання у 1996 році на економіко-правовому факультеті (у 2014 році він був перейменований у юридичний факультет) ДонНУ імені Василя Стуса був створений перший в Україні Центр практичного навчання, до складу якого згодом увійшло 22 юридичні клініки – з надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим і соціально незахищеним верствам населення, з імітації різних видів юридичної діяльності, а також правової просвіти учнівської молоді (street law).

Слід констатувати, що юридичний факультет, створивши перший в Україні Центр практичного навчання, фактично став флагманом цього напрямку, відчувачи потреби практики та застосовуючи сучасний світовий досвід юридичної освіти.

З часом актуальність такого напрямку навчання лише підвищилася, оскільки юридична практика вимагає від правника – випускника вищого навчального закладу навичок і вмінь щодо вирішення практичних завдань, готовності до постійного професійного зростання, професійної мобільності.

У п. 24 проекту Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії пропонується закріпити обов'язок правничих шкіл забезпечити набуття студентами практичних навичок шляхом запровадження нових методик викладання, як-то юридична клініка, лабораторія, імітація судового процесу тощо.

Після переміщення університету на Вінниччину напрям клінічної освіти був відновлений, а також були запроваджені нові форми практичної підготовки.

З метою підготовки конкурентоздатних правників юридичний факультет активно залучає до навчального процесу практикуючих юристів. Під час навчання на юридичному факультеті студенти мають можливість спілкуватися з відомими вченими, юристами-практиками, суддями, громадськими діячами, представниками громадських організацій правового спрямування.

Традиційними на факультеті стали відкриті лекції, лекції- і семінари-дискусії, круглі столи та інші інформаційні заходи, що надають студентам можливість дізнатися про тонкощі і проблеми юридичної професії та практики, отримати інформацію про сучасні тенденції у правотворчій і правозастосовчій діяльності.

У межах таких заходів студенти мали змогу поспілкуватися, зокрема, з доктором філософії, економістом Федеральної Торгової Комісії США Джоном Хилке, старшим адвокатом у сфері рекламної практики Федеральної Торгової Комісії США Д. Франкелем, суддею Конституційного Суду України у відставці, кандидатом юридичних наук, доцентом В. Кампо, суддею Конституційного Суду України у відставці П. Стецюком, заступником голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, адвокатом О. Беляєвим, президентом видавничої організації «Юрінком Інтер», доктором юридичних наук, професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка В. Ковальським, Президентом Всеукраїнської організації «Інститут виборчого права» Ю. Ключковським, д. ю. н., професором, завідувачем кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Марцеляком, професором кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія», к. ю. н. М. Пашковським, першим заступником голови Антимонопольного комітету України М. Ніжнік, начальником юридичного управління Антимонопольного комітету України Д. Федорчуком, заступником голови Апеляційного суду Вінницької області, суддею О. Панасюком, секретарем судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Вінницької області, суддею Т. Шеметою, суддею Апеляційного суду Вінницької області

НОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

А. Зайцевим, менеджером зі зв'язків з парламентом DRI В. Бабичем, провідним радником DRI, консультантом-спостерігачем у Конституційній Комісії України А. Козловим, експертом Реанімаційного пакету реформ І. Ликерою, консультантом з правових питань Вінницького офісу реформ С. Романовичем, доцентом кафедри економічної і соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка А. Мельничуком, головою Товариства дослідників України, консультантом із бюджетних питань програми ЄС «Прозорий бюджетний процес» П. Остапенком, завідувачем науково-дослідної лабораторії «Регіональних проблем економіки і політики» Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. Денисенко, директором Вінницького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, адвокатом Л. Пікановською, правозахисником, заступником голови Громадської комісії з розслідування та попередження порушень прав людини в Україні, кращим молодим юристом і громадським діячем 2016 року, керівником проекту «Відкритий суд» С. Батриним, заступником керівника проекту «Відкритий суд» М. Джалапіним, адвокатом, засновником Адвокатської контори «Вежа» Р. Корченюком, директором Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій області, адвокатом І. Курильчуком, головою Вінницького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України М. Слободянюком.

До проведення занять з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права, к. ю. н. О. Письменна залучає практичних працівників, які розповідають студентам про особливості роботи у судових і правоохоронних органах. Зокрема, студенти мали змогу поспілкуватися з заступником начальника відділу соціально-виховної та психологічної роботи державної установи «Вінницька установа виконання покарань № 1» І. Коцяком, старшим інспектором з режиму секретності слідчого управління Головного управління Національної поліції України у Вінницькій області Т. Ткачук, прокурором Вінницької міської прокуратури Вінницької області О. Каменярем, суддею Апеляційного суду Вінницької області у відставці С. Колосом, а також відвідати судові засідання в Апеляційному суді Вінницької області.

Крім того, студенти під час навчання залучаються до різноманітних правових проектів і тренінгових програм, що надають можливість набути фахових правничих компетенцій. Наприклад, у 2016 році студенти юридичного факультету взяли участь у проекті «Пенсіонер – це етап життя – зробимо його захищеним», що є частиною проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», впровадженого Канадським бюро міжнародної освіти за підтримки Уряду Канади та Програмної ініціативи «Права людини та правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження». У межах цього проекту студенти стали учасниками тренінгових програм та отримали практичний досвід надання правової допомоги літнім громадянам.

Студенти юридичного факультету взяли активну участь у проекті «Відкритий суд». У межах конкурсу «Репортер відкритого суду» протягом місяця вони спостерігали за судовими процесами у судах Вінниці та Вінницької області, за застосуванням норм матеріального та процесуального права в межах принципу гласності й відкритості правосуддя.

За результатами проведеного конкурсу кілька студентів отримали призи від проекту. Гран-прі проекту завоювала студентка третього курсу Анастасія Марценюк, нагороджена під час Міжнародного форуму правосуддя у Палаці правосуддя Верховного Суду України.

Під час викладання навчальних дисциплін юридичного спрямування застосування інтерактивних імітаційних методик полягає у моделюванні

НОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

практичних ситуацій, в яких студенти мають пропонувати вирішення конкретних справ з урахуванням їх фактичних обставин.

За кордоном модельні судові процеси (mootcourt, mocktrial) отримали широке поширення не лише у межах навчального процесу, але й як форма проведення фахових змагань. В Україні також проводяться національні (всеукраїнські) змагання у формі модельних судових процесів.

Юридичний факультет має багаторічні традиції проведення таких змагань. Так, у 1999 році Молодіжний центр правових досліджень юридичного факультету за підтримки Британської ради в Україні та представників університету м. Дарем (Англія) провів змагання з цивільного права «Майстерність судової промови». Змагання були побудовані за аналогією до міжнародних змагань з міжнародного права. Була розроблена справа, за якою студенти готували письмову роботу й виступали з промовою у суді. У конкурсі брали участь студенти 2–4 курсів економіко-правового факультету (назва факультету до 2014 року). Фінальний раунд змагань проходив 28 лютого 1999 року у приміщенні Донецького обласного суду. Судьями виступали судді обласного суду, адвокати і юристи-практики. Переможець конкурсу – студент 4-го курсу Сабіна Максим, отримав приз – стажування в Англії (університет м. Дарема).

На Вінниччині продовжена традиція проведення Всеукраїнських змагань з господарського права та процесу імені професора С. З. Михайліна. У 2017 році відбулися вже XVII змагання.

У квітні 2016 року з нагоди п'ятнадцятої річниці кафедри цивільного права і процесу започаткований Всеукраїнський дебатний турнір з цивільного права і процесу «Майстерність судової промови», що став щорічним.

У листопаді 2017 року були проведені I Всеукраїнські судові дебати з трудового права, організовані юридичним факультетом Донецького національного університету імені Василя Стуса, Центром проблем імплементації європейського соціального права імені Тараса Шевченка та Апеляційним судом Вінницької області за підтримки партнерів – Юридичної фірми

«Василь Кісіль і Партнери», Адвокатського об'єднання «Патюк та партнери», Громадської організації «Трудові ініціативи».

Проводяться і міжнародні змагання у формі судових процесів і моделювання юридичної діяльності.

У форматі моделювання діяльності з консультивання клієнтів проходить олімпіада юридичних клінік у м. Острого, в якій наші студенти займали призові місця та здобували перемоги. У 2007 році Віолетта Носенко та Анна Рогач стали кращими серед 36 студентських команд України і представляли Україну на міжнародному конкурсі в Австралії.

У турнірі з міжнародного права імені Філіпа Керола Джессапа традиційно беруть участь кілька сотень навчальних закладів з різних країн світу, у тому числі з України. Це англomовні змагання з міжнародного публічного права у формі судових дебатів, що відбуваються відповідно до процедур Міжнародного суду ООН.

З 1996 року в Україні проводяться національні раунди цих змагань, метою яких є визначення команди, яка представлятиме нашу державу на Міжнародному раунді конкурсу у Вашингтоні. Провідні українські юристи та викладачі права були учасниками Національного етапу конкурсу імені Ф. Джессапа.

Перемогу у 1996 р. у національному раунді змагань святкувала команда нашого факультету, яка стала першою українською командою, що отримала право взяти участь у цьому конкурсі разом з 120 командами з 55 країн світу.

У 2006 році наша команда вдруге виграла національний раунд цих змагань і представляла Україну на міжнародному фіналі в столиці США Вашингтоні. Студенти Світлана Леонова, Юрій Мухін, Анна Крисенко та Анна Шахуріна зайняли 12-е місце за письмовими аргументами серед 110 команд 89 держав.

Юридичним факультетом у межах Тижня права були організовані міжфакультетські парламентські дебати з прав людини, в яких взяли участь команди юридичного, економічного, історичного та філологічного факультетів, а суддями виступили директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Донецькій області, адвокат І. Курильчук, заступник декана з денної форми навчання, доцент кафедри господарського права, к. ю. н., доцент Ю. Павлюченко та доцент кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцент О. Антонюк.

Юридичним факультетом у межах святкування 35-ї річниці з дня свого заснування спільно з Вінницьким національним медичним університетом імені М. І. Пирогова підготовлений Дебатний турнір «Юридично-медичний батл», що відбудеться на базі Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова. Турнір проводиться у британському форматі парламентських дебатів між студентами-медиками і студентами-юристами з медико-правових питань і буде оцінюватися викладачами юридичного факультету та кафедри патологічної анатомії, судової медицини і права медичного університету. Під час підготовки до турніру студенти-правники підготували для студентів-медиків тренінг щодо британського формату парламентських дебатів.

Також у межах окремих навчальних дисциплін проводяться семінари- та лекції-дискусії. Зокрема, на факультеті були проведені: семінар-дискусія на тему «Проблемні питання реалізації екологічних прав людини і громадянина» за участю студентів першого курсу прискореного терміну навчання та декана юридичного факультету, професора, д. ю. н., академіка НАПрН України А. Бобкової, заступника декана юридичного факультету з денної форми навчання, доцента кафедри господарського права, к. ю. н., доцента Ю. Павлюченко, доцента кафедри господарського права, к. ю. н. Є. Липницької, доцента кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права, к. ю. н., доцента Т. Михайліної; семінар-дискусія на тему «Охорона та захист прав людини» за участю студентів

першого курсу та доцента кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцента О. Антонюк і заступника декана з денної форми навчання, доцента кафедри господарського права, к. ю. н., доцента Ю. Павлюченко; тренінг-дискусія за темою «Судова реформа в Україні – за та проти!» за участю студентів бакалаврату та магістратури, спікерами якої виступили заступник декана з денної форми навчання, доцент кафедри господарського права, к. ю. н., доцент Ю. Павлюченко та доцент кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцент О. Антонюк; лекція-дискусія на тему «Апеляційне провадження у цивільному процесі» за участю студентів третього курсу, заступника голови Апеляційного суду Вінницької області, судді О. Панасюка, секретаря судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Вінницької області, судді Т. Шемети, судді Апеляційного суду Вінницької області А. Зайцева та доцента кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцента О. Антонюк; семінар-дискусія на тему «Захист прав споживачів», під час якого студенти другого курсу прискореного терміну навчання під керівництвом заступника декана з денної форми навчання, доцента кафедри господарського права, к. ю. н., доцента Ю. Павлюченко з використанням мультимедійних презентацій висвітлювали правові аспекти реалізації прав споживачів; лекція-дискусія з тематики навчальної дисципліни «Правові сім'ї Європи», під час якої під керівництвом завідувача кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права, к. ю. н., доцента А. Краковської студенти-магістри спробували себе в якості лекторів, використавши сучасні способи та засоби викладення матеріалу; семінар-дискусія з актуальних питань екологічного права (щодо проблем поводження з відходами, стану природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій в Україні) за участю студентів першого курсу прискореного терміну навчання та четвертого курсу під керівництвом доцента кафедри господарського права, к. ю. н. Є. Липницької; семінар-дискусія з питань правового забезпечення аграрного сектору економіки за участю студентів другого курсу прискореного терміну навчання під керівництвом заступника декана з денної форми навчання, доцента кафедри господарського права, к. ю. н., доцента Ю. Павлюченко; лекція-дискусія щодо набуття професійних навичок та самореалізації

НОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

студентів-правознавців у системі безоплатної правової допомоги, за участю студентів першого курсу, доцентів кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, к. ю. н., доцентів І. Щебетун та О. Турченко та начальника відділу правового просвітництва та взаємодії з суб'єктами надання первинної правової допомоги Вінницького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги Н. Стець; семінар-дискусія за участю магістрів міжнародно-правового і конституційно-правового напрямку на тему «Проблеми застосування сили в міжнародному праві» під керівництвом доцента кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, доцента, к. ю. н. О. Турченко.

Традиційною формою підсумкової роботи студентів-магістрів за дисципліною «Комерціалізація прав інтелектуальної власності» стала розробка стратегій комерціалізації прав на різні об'єкти інтелектуальної власності у формі мультимедійних презентацій під керівництвом завідувача кафедри цивільного права і процесу, д. ю. н., доцента І. Коваль. Стратегії втілюють авторський погляд студентів на способи і форми охорони та комерціалізації винаходів, комерційної таємниці, торговельних марок, комп'ютерних програм, баз даних та інших інтелектуальних об'єктів. За результатами творчої праці студентами створюються високоякісні інтелектуальні продукти, що є потенційно придатними для корисного використання на практиці.

У межах семінарських і практичних занять активно проводяться фахові ігри. Наприклад, доцентом кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, доцентом, к. ю. н. І. Щебетун була організована правова рольова гра «Засідання Кабінету Міністрів», під час якої студенти четвертого

курсу та другого курсу прискореного терміну навчання презентували результати підготовки питань і документів на засідання «уряду» на теми: «Про утворення Ради студентів при Міністерстві освіти і науки України», «Про затвердження Порядку надання стипендій студентам вищих навчальних закладів», «Про схвалення Концепції вищої юридичної освіти»; заступник декана з денної форми навчання, доцент кафедри господарського права, к. ю. н., доцент Ю. Павлюченко провела «Брейн-ринг» на тему «Особливості правового статусу аграрних товаровиробників» для студентів прискореної форми навчання; доцент кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцент О. Антонюк організувала брейн-ринг для студентів першого курсу на тему «Права людини за римським правом»; доцент

кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права, к. ю. н. О. Письменна провела для студентів першого курсу брейн-ринг «Правова дуель».

Перевага інтерактивних методик полягає ще й у тому, що всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють свої дії і дії колег. Студенти занурюються у реальну атмосферу ділової співпраці з вирішення проблем, що є оптимальною для формування навичок і якостей майбутнього юриста, професійного і особистісного розвитку.

Також інтерактивні методики дозволяють задіяти почуття, емоції, вольові якості, проявити артистичні та ораторські здібності студентів, що фактично виключається під час занять у традиційних формах.

Однією з форм застосування таких методик під час підготовки правників є модельне судове засідання – навчальна рольова гра, що полягає у моделюванні студентами судового розгляду справи. Це унікальна можливість для студентів-правників «приміряти» на себе різні процесуальні статуси, підготувати процесуальні документи за фабулою реальної справи, відчутти атмосферу залу судового засідання та переживання від власного виступу у суді, побачити свої недоліки, почути думку експертів-правників і зробити висновки на майбутнє.

Значення моделювання судових процесів як методики засвоєння інформації та оволодіння практичними навичками красномовно відображає вислів китайського філософа Конфуція: «Розкажи мені – і я забуду. Покажи мені – і я запам'ятаю. Дозволь мені зробити самому, і я навчусь».

Моделювання судового процесу дозволяє студентам-правникам сформулювати практичні професійні навички вже під час навчання.

Важливість модельних судових засідань у підготовці юристів підкреслюється у п. 3 Рекомендації від 12 травня 2004 року № Rec (2004) 4 Комітету Ради Європи «Про вивчення Європейської конвенції з прав людини в університетах і установах професійної освіти», в якому Урядам рекомендовано заохочувати навчальні судові процеси.

Фактично моделювання судових процесів дає можливість студентам-правникам отримати досвід власної участі у судовому засіданні, що не можуть забезпечити лекційні, семінарські та практичні заняття. Під час проходження практики студенти, як правило, мають змогу лише спостерігати за судовими засіданнями.

Також участь у таких засіданнях дозволяє студентам-правникам вже під час навчального процесу визначитися з професійним спрямуванням.

Можна навести вислів Р.Гарріса з твору «Школа адвокатури»: «В адвокатському мистецтві... так багато залежить від «гри», що недосвідчена людина може здати кращі карти і потім дивуватися, як могла програти». Моделювання судового процесу дозволяє перевірити цю теорію на практиці.

Будучи формою рольової гри, модельний судовий процес дозволяє наочно та доступно розібратися в інститутах процесуальної діяльності. У той же час судові засідання, у формі якого проводиться рольова гра, є формалізованим, відкритим, змагальним і видовищним. Змагальність у цьому випадку має подвійне значення, оскільки є не лише одним з основних принципів цивільного процесу, але й проявом суперництва студентів, які можуть позмагатися знаннями, вміннями, навичками та ораторською майстерністю.

На юридичному факультеті навчальні судові процеси традиційно проводилися у межах кримінального процесу. З 2015 року вони були запроваджені й у формі правничої студії «Навчальний цивільний процес» (керівник – доцент кафедри цивільного права і процесу, к. ю. н., доцент О. Антонюк), яка у цьому році розпочала вже третій сезон. У межах «Навчального цивільного процесу» студенти мають можливість отримати навички юридичної практики щодо розгляду та вирішення справи та надання правової допомоги у суді.

Під час роботи студенти поділяються на групи, обирають кейс із запропонованих викладачем (що ґрунтуються на матеріалах реальних справ і стосуються найбільш гострих і складних справ цивільної юрисдикції).

В межах обраного кейсу студенти розподіляють між собою процесуальні статуси, на підставі аналізу законодавства та судової практики виробляють позиції, готують процесуальні документи (позовні заяви та додатки до них, заперечення на позов, письмові пояснення, клопотання, ухвали, рішення та журнали судових засідань, письмові докази тощо), тобто формують справу від «А до Я». Під час підготовки студенти відвідують реальні судові засідання у судовій палаті у цивільних справах Апеляційного суду Вінницької області.

Результати своєї роботи студенти демонструють у формі модельних судових засідань з повним дотриманням вимог цивільного процесуального законодавства у залах судових засідань Апеляційного суду Вінницької області.

Роботу студентів оцінюють професійні судді, які після завершення засідань та оголошення прийнятого рішення дають оцінку його результатам, висловлюють поради та діляться власним досвідом з майбутніми правниками.

Результати багаторічного використання на юридичному факультеті ДонНУ імені Василя Стуса інтерактивних методик у навчальному процесі, поєднання теоретичного навчання з моделюванням юридичних практик підтвердили їх високу ефективність у процесі засвоєння теоретичних знань, набуття та розвитку навичок практичної діяльності щодо їх застосування. Спочатку запроваджені у клінічне навчання та організацію самопідготовки студентів, з часом вони стали активно використовуватися під час викладання спецкурсів і окремих модулів навчальних дисциплін процесуального спрямування.